

KLIMAFORANDRINGER

Perspektiv og skala i studiet af det høje nord

KIRSTEN HASTRUP

Antropologien har taget klimaet til sig. Bøger og artikler, der handler om klima, udkommer i stadig stigende tempo. Netop igennem denne mangfoldighed begynder der at tegne sig nogle nødvendige, kritiske spørgsmål til det antropologiske engagement i klimaet. Mens alle er enige om, at de nuværende klimaforandringer er truende, er der meget lidt enighed om, hvad *klima* egentlig er, og om, hvad det gør. Det ville være nemt her simpelthen at afvise dette spørgsmål ved at fastslå, at klima er en videnskabelig abstraktion af en lang række komplicerede naturlige processer, og at det derfor ikke kan tillægges en egen kraft i det sociale felt. Og så kan vi vende tilbage til de sædvanlige etnografiske øvelser, der jo under alle omstændigheder for længst har vist, at alle felter er foranderlige, og at vejret aldrig er, hvad det har været.

Man kan naturligvis også gå en anden vej og spørge sig selv, hvordan man eventuelt kan bruge den store opmærksomhed på netop klima (hvordan det så end defineres) til at forny både det etnografiske feltarbejde og de antropologiske begreber. Det er – næppe overraskende – det, jeg vælger at gøre her.

Jeg vil først se på klima som et strategisk perspektiv, der tillader os at genopfinde en egentlig komparativ antropologi. Dernæst vil jeg diskutere skala som et særligt greb om verden, der kan tematiseres både topografisk og historisk. Med topografisk henviser jeg ikke kun til landskabets konturer, men også til de spor, mennesker har sat i det, og dermed den eller de historier, der knytter sig til det. Sluttelig vil jeg vende tilbage til klimaet som en figur, der kan aktiveres på mange måder i en antropologisk analyse af vejrligets infiltration i det sociale. Det gennemgående eksempel er et nordgrønlandsk fangersamfund, hvor jeg arbejder i disse år.

Klima som strategisk perspektiv

Klima og vejr ses ofte som to forskellige ting. *Klima* henviser til et stabilt mønster,

der er etableret over længere tid, mens *vejr* henviser til hverdagens erfaringer med skiftende nedbør, blæst og sol (se fx Strauss & Orlove 2003). Klimaet er således en meteorologisk abstraktion baseret på gennemsnitsmål, mens vejret er konkret og nærværende. I praksis er det imidlertid ikke så nemt at skelne de to størrelser, fordi det jo er på baggrund af vejrets begivenheder, at klimaet systematiseres. Hertil kommer, at selve klimabegrebet har undergået dramatiske forandringer. Den største fandt sted i midten af det 20. århundrede, hvor klima fra at være geografisk defineret blev forstået som fysisk og meteorologisk (Heymann 2010). Hermed gik forankringen i det lokale eller regionale landskab tabt til fordel for en global, atmosfærisk forståelse. Det betød samtidig, at klimaet skiftede fra at være et konkret og iagttageligt forhold i form af for eksempel klimabælter, til at være et statistisk forhold. Men den videnskabshistoriske udvikling indebærer ikke nødvendigvis en evig fortrængning af tidligere modeller, endsize en udtømmning af mulighederne.

Spørgsmålet er naturligvis, *hvordan* man kan opnå en integreret antropologisk viden ud fra et abstrakt tema som klima. Kort fortalt mener jeg, at man må se det som et *strategisk* perspektiv på en særlig virkelighed, der udfolder sig langs mangfoldige akser. Et strategisk perspektiv er noget, man vælger. Valget kan blandt andet stå mellem en geografisk og en fysisk forståelse af klima, men der er mange andre muligheder for at gøre klima til en optik, hvorigennem man midlertidigt kan forstå den del af verden, man er interesseret i. Min pointe er, at man aldrig kan se verden fra alle steder på én gang, men kan heller ikke se den fra ingen steder. Lige præcis derfor kan og må man vælge et perspektiv. Det vil altid tydeliggøre noget på bekostning af noget andet, men det er vilkåret for enhver videnskabelig tilnærmelse til en verden, hvis kompleksitet ikke tillader os at forstå alting på én gang.

Hvis klima forstås som et *strategisk* perspektiv, sætter det i sig selv en ramme om det billede, man fremkalder af verden. Men det betyder ikke, at resten ikke er der. Selv om der er klima i Nordgrønland, er stedet fortsat specielt interessant for antropologer, fordi der også er mennesker, der lever med klimaet på en særlig måde. Klima er blot et blandt mange mulige perspektiver, man kan anlægge på det sociale liv, hvor det synes at påkalde sig vores interesse. Interessen opstår naturligt i områder, hvor klimaet *slår ind* i samfundet på en særlig dramatisk måde uden at determinere det, og hvor det får en særlig verden til at træde frem. I disse år gælder det desuden, at almindelige mennesker selv henviser til klima som en forklaring på nye tider. Under alle omstændigheder gælder det, at hvis klimaet ikke *gør noget* i de verdener, det bruges til at perspektivere, er der ikke meget analytisk kraft i det begreb.

Når vi, som naturligt i antropologien, vil se på klimaets infiltration af det sociale liv, slår hverken det geografiske eller det fysiske begreb om klima til. Der

må andre og kvalitative parametre til, før det giver mening at tale om klima som et strategisk perspektiv på verden i en videnskab, hvor mennesker hele tiden selv skaber deres verden. Hverken geografi eller fysik er årsag til det sociale, selv om de heller ikke er ligegyldige. Lad os derfor forsøgsvis tænke på klima som en kvalitet ved verden, som vi på aristotelisk vis yderligere kan beskrive ved dets stof, dets dynamik og dets fylde.

Stof. Klima kan kvalificeres ved en særlig stoflighed – det er det, der kommer til syne som vind og vejr. Med henvisning til Tim Ingolds begreb om vejrverdener kan man se denne stoflighed som en ofte ubemærket, men altid afgørende del af enhver verden (Ingold 2007). Vejret er så meget del af verden, at det er svært at skille ud fra resten, på samme måde som det er umuligt at adskille samfund fra topografi. Samfund er forankrede på steder, og alle mennesker trækker vejret, som det forefindes. Klimaets stoflighed knytter sig ikke kun til luft og blæst, men til en række forskellige materier, som for eksempel is, vand og sand – der alle studeres af holdet bag *Waterworlds*.¹ I Arktis er isen den væsentligste stofflige markør af de nuværende forandringer. Gletsjerne kælder og trækker sig tilbage med uhørt fart, fastisen på havet lægger sig senere og bryder op før, end det tidligere har været kendt (K. Hastrup 2009). I den lokale vejrverden kan disse forandringer ikke adskilles fra samfundets udvikling og mulige historie. Tilsvarende gælder det for de truede kyster i Den Bengalske Bugt eller i Stillehavet, at vandets materialitet ikke kan tænkes ud af den ligning, der holder fiskersamfund på plads i verden som netop fiskersamfund (F. Hastrup 2011). Hvor der er tale om tørke og ørkenspredning, gælder det tilsvarende, at den tørre jord eller det ufrugtbare sand er en del af vejrverdenens kvalitet, der medierer en særlig socialitet (Nielsen 2009). Med andre ord, klimaets stoflighed sætter sig igennem i den lokale verdens samlede potentiale.

Med Latour (2005) kunne man sige, at klimaets materialitet (i form af vejr) er en (ikke-menneskelig) aktør i verden. Den bidrager aktivt til historien. Men selv det er næsten at skille det for meget ud fra samfundets historie som sådan. Som Ingold (2010) siger det, er vejrets materie snarere et medium, hvori man udfolder sig. Vejret kan være fredsommeligt eller voldsomt og truende, ligefrem dræbende. I alle tilfælde betyder det noget for folks opfattelse af det land, de lever i. Som stof er klimaet ikke blot et bagtæppe for et socialt drama, men det er heller ikke blot en aktør blandt andre. Det medierer og infiltrerer hele det sociale liv. *Hvordan* kunne gøres til genstand for sammenlignende analyser af forskelligt omfang.

Dynamik. Klimaet er mere end et stof, det er også en særlig dynamik. Det er noget af det, der er blevet meget tydeligt i de senere år, hvor klimaforandringer har været på alles læber. Men før det bliver til global klimaforandring, har hver

enkelt lille vejrverden også en særlig lokal dynamik og indre bevægelighed, sit mikroklima, om man vil. Sine steder er der for eksempel tale om en markant årstidsrytme, som i det høje nord deler året i lys- og mørketid, og som igen er medbestemmende for vegetation, dyreliv, og samfundsbetingelser. Dens sociale implikationer er velkendt fra bronzealderfund, der viser solens bevægelse og symbolske kraft (Kaul 2004), og den er selvoplevet af alle folk i Norden og det arktiske (Hastrup 1992). Inden for denne væsentlige del af det nordligste klimabælte kunne der stilles spørgsmål til selve lysets kvalitet og materialitet og til lys og mørke som historiske aktører. Med andre ord, man kunne spørge til lysets og mørkets stoflighed og den måde, hvorpå de infiltrerer det sociale liv. Andre steder, hvor døgnnet måske altid er mere ensartet, kan der være perioder med monsun, med heftig cyklonaktivitet, med sandstorme eller med floder, der går over deres bredder. Alt dette introducerer klimaets forskellige udtryk som dynamiske faktorer i både den lille og den store historie.

Lys og mørke er aldrig socialt neutrale, de er væsentlige dimensioner af det sociale dynamik (Bille & Sørensen 2007). Jo længere mod nord livet udfolder sig, desto tydeligere indgår lys og mørke i konstitueringen af de sociale relationer. Fra den nordiske litteratur kender vi både de lyse nætters sødme og letsind og den mørke vinters trængsler og tungsind (K. Hastrup 1992). Blandt de arktiske folk har det været beskrevet siden Mauss (1906), hvordan den sociale morfologi svinger mellem en sommer- og en vintertid. Den første præget er kendetegnet ved små mobile familiebosættelser spredt ud i de enorme arktiske landskaber samt ved mulige møder og fælles jagter, den anden ved stationære bopladser med flere familier, deling af ressourcer samt en rig social og rituel praksis. I samfund tættere på ækvator gælder det, at døgnnet er mere ensartet, hvad angår lys og mørke, men der er andre årstidsmarkører i form af vind og regn, der for eksempel gør det muligt at sejle mellem øerne på bestemte tidspunkter, at tage til fjerne markeder eller at tage på arbejdsmigration til steder, hvor der er sæson for et eller andet. Klimaets dynamik infiltrerer samfundenes skiftende intensiteter, deres aktuelle sammensætning og den historiske mulighed. Alt dette påvirker også de „indre landskaber“ hos folk, der bor i en særlig vejrverden. Lys og mørke, dag og nat, sommer og vinter forbindes med særlige stemninger. Pointen er, at denne konkrete og emotionelle dynamik sætter sig igennem hele samfundets sociale dynamik og reelle potentialer. *Hvordan* kunne undersøges på tværs af mange projekter.

Fylde. Spørgsmålet om klimaets fylde er ikke et spørgsmål om, hvad det fylder i hverken kvadrat- eller kubikkilometer, men hvordan det *kvalificeres* af folk, der lever med det. Eller med andre ord, hvad fylder det i folks opfattelse af verden? Jeg forsøger altså her at adskille stoflighed eller materialitet fra den

eksplicite sociale betydning vel vidende, at det hele er filtret sammen i praksis. Men netop i antropologien er det vigtigt hele tiden at have for øje, at der ikke kun er en lokal vejrvorden, men også en måde at tildele den betydning på. I en artikel om det engelske vejr vises det, hvordan vejret ikke alene er indvævet i det moderne liv på utallige måder, men også, hvordan måden at tale om det på reflekterer en dyb usikkerhed om den moderne verden og den europæiske udvikling (Golinski 2003). Vejret bliver værre og værre med flere voldsomme vejr-begivenheder, og det synes generelt at blive mere og mere „kontinentalt“. Sådan opfattes det, og forfatteren ser denne betegnelse i sammenhæng med briternes skepsis over for det europæiske projekt. Forfatteren viser desuden, hvordan vejret har været (omtalt som) specielt uroligt og uforudsigeligt i historiske perioder med andre store forandringer i det økonomiske og politiske landskab. Det engelske vejr har altså en form for signifikans, en fylde, der er med til at kvalificere det sociale, ud over den stoflighed og dynamik, jeg allerede har talt om. Det knytter sig i høj grad til en fornemmelse for potentialer og ressourcer på den ene side, til trængsler og forsynets straf på den anden, som for eksempel efter Den Store Storm i England 1703, der var den direkte anledning til, at man i England begyndte at lave systematiske optegnelser af vejret – i håb om at kunne finde et mønster (op.cit.19ff.).

Klimaets fylde, i den forstand jeg taler om det her, formes også af og hænger naturligt sammen med den relative „deltagelse“ i de umiddelbare omgivelser. Set fra hjertet af en storby bliver klimaets og klimaforandringernes betydning måske mest set som et problem med tilstrækkelig kloakering, mens det for en arktisk fanger snarere er et spørgsmål om, hvor længe isen holder og gør sæl jagt mulig. Man kan sige, at det, der generelt er på spil, er, hvordan „naturen“ deltager i samfundslivet lige så meget som det omvendte.

Klimaets fylde er på den måde snævert forbundet med det sted, verden opfattes og erfares fra – inklusive den videnshorisont, man lever med. Ved at stille skarpt på det sted kan man faktisk få et nyt analytisk perspektiv på klima. Mennesker opfatter den sociale og den fysiske formatering af samfundet som to sider af samme sag, der til sammen udgør den ramme, efter hvilken de orienterer sig i verden (James 2003:213). Det gælder også i et større perspektiv, at vi ikke kan tænke på vejrvordener uden at medtænke deres fylde som et både fysisk og socialt forhold. Dette forhold sætter kvalitative skel i verden, som mennesker orienterer sig efter, i tilgift til den konkrete stoflighed og den singulære dynamik. De tre ting hænger sammen, men de er ikke direkte udtryk for hinanden. Bevidstheden om klima forudsætter altid en bevidsthed om andet og mere end klimaet som meteorologisk fænomen. Fylde bliver dermed et vigtigt søgeord, hvis man skal orientere sig på tværs af klimaets mange facetter, og besvare spørgsmålet om,

hvad det er, der fylder i bevidstheden om at tilhøre en særlig vejrvorden. Hertil kommer spørgsmålet om, hvordan man ved at tale om vejret kan tale om noget andet, noget, som forbinder de talende med hinanden hinsides den umiddelbare blæst og regn.

Ved forsøgsvis at foreslå de tre parametre – stof, dynamik, fylde – som både empiriske og analytiske dimensioner af klimaet får man ikke alene en fornemmelse af klimaets uomgængelige infiltrering af samfundet, men også en ny mulighed for at studere det på tværs. Eller med andre ord, at lægge det til grund for en komparativ antropologisk analyse. Det gælder for al komparation af enheder, at den må foregå via et tredje punkt. Det giver ikke antropologisk mening at sammenligne vejret som sådan i to forskellige samfund. Det eneste resultat ville være en udpegning af forskelle. Det ene sted regner det mere end det andet, eller det er koldere, eller også er stormene vildere og tager måske form af cykloner. Selv om regnen er gjort af samme stof, hvor den end falder, så betyder den noget forskelligt der, hvor den falder. Det antropologiske spørgsmål bliver derfor snarere, hvad regnen „fylder“, end hvor meget der falder. Det er det, jeg mener med, at sammenligningen må gå via et tredje punkt, her i form af et begreb om fylde.

Som strategisk perspektiv kan man bruge det globalt definerede klimabegreb i det antropologiske felt. Selv om der ikke er tvivl om, at antropologiens konkrete interesse knytter sig til det partikulære vejr, som det medierer samfundslivet, så har klima en form for generalitet, der kan danne udgangspunkt for en komparativ analyse i antropologien på samme måde som for eksempel slægtskab, som antropologer engang brugte til sammenligning på kryds og tværs for at lære noget om, hvordan mennesker tænkte sig og organiserede deres nærmeste sociale relationer. Eller måske endnu bedre kan det give anledning til en sammenligning, der ligesom Veronica Strangs analyse af *vands* universalitet viser dette stofs generative kraft i mangfoldige verdener og ikke mindst, hvordan der på tværs af forskellige samfund findes fællestræk, som på én gang fremhæver praktiske forskelle og benægter et kulturrelativistisk standpunkt (Strang 2005). Netop når vi berører tilværelsens grundstoffer, kan sammenligningen give anledning til en generel teoretisk viden. Her kan klimaet komme ind i det antropologiske billede som en del af det medium, igennem hvilket mennesker tilegner sig deres verden.

Skalering af klimaet

Skalabegrebet er under diskussion i disse år, og i mine øjne er det afgørende at gøre sig klart, at skala ikke har så meget med størrelse at gøre som netop med perspektiv. Der er tale om et blik, der er rettet mod noget på bekostning af noget andet. Skala er således ikke et spørgsmål om målestok. Det er ikke et velorga-

niseret zoom, som Latour siger det (Latour 2005:185). Det betyder for eksempel, at det lokale og det globale ikke er yderpunkter i en absolut geografisk skala. Det er to forskellige perspektiver, man kan anlægge på den moderne verden. Ser vi for eksempel på udviklingen i en lille bygd i Grønland, er det klart, at den på en gang er notorisk lokal og dybt påvirket af globale udviklinger – økonomiske, politiske og klimatiske. Det globale omslutter ikke det lokale. Det er en integreret del af det.

Det gælder også det globale klima. Ikke kun fordi udviklingen på den ene side af kloden, for eksempel afsmeltningen af indlandsisen, har konsekvenser på den anden, for eksempel i form af havstigninger i Stillehavet, men også fordi mennesker alle steder taler om det globale klima som en given sag. Den globalisering, man har talt om i adskillige år i form af økonomisk afhængighed, migration og spredning af viden og forestillinger, omfatter nu også forestillingen om klima. Det indebærer, at man må give afkald på absolutte enheder og størrelsesforhold i verden, de være sig geografiske, kulturelle, sociale eller andet. Disse enheder er altid perforerede, og udfordringen for videnskaberne er at operationalisere et skalabegreb, der ikke er givet a priori med en henvisning til enten det lokale, det regionale eller det globale. Disse begreber kan ikke adskilles empirisk, de infiltrerer hinanden, og alt efter hvad man ønsker at vide, kan forholdet mellem figur og grund forskyde sig. Det er altså det analytiske projekt snarere end de empiriske kendsgerninger, der afgør, hvordan man ser på verden.

Skala er altså (igen) hverken mere eller mindre end et perspektiv, man anlægger på verden i en særlig vidensinteresse. Som sådan styrer det argumentet i en særlig retning inden for rammerne af en konkret analyse, der ikke nødvendigvis er begrænset af den tid og det sted, antropologen udfører sit feltarbejde. Hvis man studerer mennesker, vil man vide, at de altid orienterer sig efter forhold og viden, der hidrører fra vidt forskellige domæner, steder, tider og registre. Deres eget perspektiv på konkrete forhold kan være vejledende for den empirisk arbejdende samfundsforsker, men selv da er det værd at huske, at alle mennesker opererer med lige mange skalaer/perspektiver, hvad enten de klassificeres som indfødte eller kosmopolitter (Latour 2005:183-4). Der er ingen grund til at tro, at der kun er ét perspektiv, der gør sig gældende i en bestemt verden. Alt efter, hvad sagen drejer sig om, vil mennesker af alle slags operere med skalaer, der ligesom harmonikaen kan udstrækkes og sammenpresses.

I Nordvestgrønland, hvor jeg arbejder med klimaforandringeres implikationer for de små samfund, og hvor det tilsyneladende ligger lige for at studere samfundet som meget isoleret, velafgrænset og lokalt – med andre ord opfyldelsen af den klassiske holistiske drøm – viser det sig ved nærmere eftersyn, at en sådan grænsedragende holismetænkning er ganske meningsløs. Det er klart, at men-

nesker i det arktiske ligesom alle andre mennesker lever på et bestemt sted, men det begrænser ikke deres begreb om omverdenen. Dels har de gennem tiderne orienteret sig i et gigantisk terræn af jagtmuligheder og bopladser, dels er de politisk integrerede i en grønlandsk politisk udvikling, som bekymrer dem, fordi den kan indebære afvikling af yderdistrikterne, hvor de bor (Hastrup 2009a, 2009b). Desuden lever de med konsekvenserne af internationale fredningsbestemmelser på deres fangststyr samt ikke mindst med de meget omtalte globale klimaforandringer, der accelerer hurtigere i det arktiske end andre steder, og som de intenst følger med i både i deres daglige liv og på internettet.

Selv om disse små arktiske samfund for en umiddelbar betragtning er isolerede, er de engageret i en *worlding*-praksis, der også omfatter deres placering i den globale orden. *Worlding* bruges her som foreslået af Anna Tsing (2010) som den proces, hvormed mennesker skaber en relevant verden, som de kan forholde sig til gennem en figurering af dens elementer. Det gælder også for videnskaben, at den kun kan operere ved (midlertidigt) at figurere et relevant analytisk objekt, selv om man ved, at verden egentlig ikke lader sig afgrænse i absolutte enheder. „Alle forskere, inklusive både samfundsforskere og naturforskere, benytter sig af *worlding* for at kunne komme til deres materiale, det vil sige for at kunne placere det i noget, der ligner relevante netværk af relationer“ (op.cit.50). I udgangspunktet er disse *worldings* blot forslag eller forsøg på at opstille tentative rammer for handling og at identificere konturerne af en bestemt situation. Det gælder også for mennesker, der som de nordgrønlandske fangere forsøger at forstå omfanget af de klimaforandringer, der gør deres verden og deres fremtid særdeles usikker.

I Nordvestgrønland er usikkerheden snævert forbundet med en ekstrem opmærksomhed på de landskabelige tegn på en ny tid. Det er altså ikke, fordi fangerne ikke ved, hvad der foregår, at de må operere inden for en usikker fremtidshorisont, men fordi de virkelig ved det og derfor også ved, at scenarierne er grumme. I den situation er det op til antropologen at udrede, hvordan aggregeringen eller ansamlingen af elementer i deres omverdensforståelse figurerer deres verden (inklusive de massive fysiske forandringer af islandskabet). Det betyder også, at antropologen må være lydhør over for de mange forskellige skalaer eller perspektiver, der kommer til syne som relevante inden for varierende horisonter (jf. Latour 2005:184). De lokalt relevante, ofte skiftende skaleringer er en integreret del af den løbende *worlding*-proces, hvormed fangerne indtager deres omgivelser og inddrager nære og/eller fjerne dele af dem som en del af situationen.

Hvor den klassiske antropologiske analyse begyndte med aggregatet – helheden – for derfra at forklare handlinger og forestillinger med henvisning til dette, kan vi nu vende billedet 180 grader rundt. En af dem, der har gjort det mest kreativt i nyere tid, er netop Latour, som med sin aktør-netværks-teori er

med til at uddybe og operationalisere den topografiske vending i antropologien, selv om han ikke siger det på den måde (Hastrup 2005, 2011). I hans verdensbillede opstår og samles det sociale felt i en konkret praksis, der medtænker den materielle, den sociale og den imaginative dimension uden på forhånd at privilegere nogle af dem. De netværker, mennesker befinder sig i, sprænger igen og igen forestillingen om faste grænser omkring samfund. Vi må derfor altid sammentænke de mange forskellige kræfter, der driver det sociale, og som også omfatter ikke-humane agenter (eller aktører) såsom ting, landskaber og ideer samt de forskellige medier, hvorigennem de virker.

I stedet for at fokusere på det nordvestgrønlandske samfund som en særlig kultur med eget navn, egen dialekt og en særlig historie, som styrer folks skridt, som det er gjort tidligere (se fx Gilberg 1984), kan vi nu se, at de mennesker, som bor der, konstant former og omformer deres forbindelser – konkrete eller forestillede – til både de nære og de fjerne dele af deres omverden (Hastrup 2009b). Når antropologen træder ind på scenen, indgår han eller hun i det gældende netværk og vil derfra være i stand til at identificere knudepunkterne i den relevante worlding-proces – relevans her bestemt dels af den (praktiske) vidensinteresse, som er beboernes, og dels af den (teoretiske) vidensinteresse, som er antropologiens. I felten vil antropologen desuden kunne mærke sig de agenter, der gør en forskel i verden, og som netop derfor er agenter. Gennem sin konkrete placering i felten tilegner antropologen sig også den emotionelle topografi (Hastrup 2010).

Et vigtigt begreb i Latours vokabular er „figuration“ (Latour 2005:53-4), som knytter sig til elementer i netværket, der i særlig grad *gør* noget. Figuration er en teknisk term for den form, en given agent antager i det relevante netværk af agenter. Disse figurer får derfor en prominent plads i beskrivelsen af verden. Tsing siger det på den måde, at „verdener er resultater af forsøg på at forstå en situations konturer, at finde dens figurer, men de beskriver ikke, hvad der faktisk sker“ (Tsing 2010:50, min oversættelse). Vores opgave som antropologer er ikke blot at identificere figurerne i konkrete sociale felter, men også at forstå, hvad det er, der faktisk sker, som får netop disse figurer til at fremstå som uomgængelige.

For at beskrive dette må antropologen følge mange forskellige tråde af tanker og handlinger og ikke lade sig selv falde tilbage til forældede (analytiske) begreber om identitet og kultur. Ved at indgå i netværket som deltager, interview-er og observatør får antropologen et udgangspunkt for gradvist at tilegne sig en fornemmelse af den worlding-proces, han eller hun har sat sig for at forstå. Og her sættes grænserne af den konkrete analytiske interesse, eller med andre ord af, hvad man i praksis ønsker at vide noget om. Den epistemologiske skalering af projektet er en konsekvens af såvel denne analytiske interesse som af den nødvendige opmærksomhed over for emnets udstrækning og forbindelser set fra en lokal synsvinkel.

Lad mig igen illustrere det med et eksempel fra Nordvestgrønland, hvor befolkningen den største del af året lever af sælfangst fra havisen. Denne fangst besværes nu, fordi isen er blevet tiltagende usikker. Man har dog altid haft et par måneder isfrit farvand (ganske vist fuldt af isbjerge), hvor man blandt andet har kunnet jage narhval, som gæster fjorden i stort tal i netop sommermånederne. Vil man vide noget om narhvalfangsten som sådan og om fangstredskaberne, overskrider det analytiske objekt ikke nødvendigvis Hvalfjorden og de kyster, hvor hvalerne trækkes i land. Men objektet kan udvides historisk gennem en sammenkædning af den konkrete fangst her og nu med den forhistoriske Thule-kulturs redskabskultur, eventuelt fremprovokeret af et nutidigt udsagn om, at sådan har vi *altid* gjort. Analysen kan også udvides, ved at man forfølger det spor, en diskussion af fangstkvoter åbner, og det kan føre i retning af såvel national som international politik samt hen imod den biologiske baggrundsviden om bestande og reproduktionsrater. Det er den samme konkrete hvalfangst, der er omdrejningspunktet, men den indgår i analytiske felter af vidt forskellig skala.

Den sociale kompleksitet, vi møder i felten, er en konsekvens af en bottom-up-proces, hvor verden hele tiden er under opståen, og hvor analytikerens position og interesse bidrager til tilskæringen af feltet. Lokalt kan andre folks handlinger og udtalelser helt andre steder komme til at spille en stor rolle i worlding-processen, som klimaforskere og klimascenarier for eksempel gør det i Grønland. Disse scenarier figurerer prominent i den lokale omverdensforståelse, og dermed kompliceres selve begrebet om lokalitet ganske betragteligt. Det indebærer nemlig både praktiske og imaginative associationer langt ud over det lokale og langt ud over det observerbare. Det er antropologens opgave at vise, at hvad der måtte være af ramme omkring det lokale liv, kun findes implicit i konkrete begivenheder og handlinger. Det er derfor også op til forskeren at argumentere for den valgte analytiske ramme og reflektere over dens epistemologiske rækkevidde. Det gælder altid, når vi laver sammenlignende analyser, at vi må være bevidste om, hvor langt det begreb, vi foretager sammenligningen igennem, rækker i forhold til vores ønske om at forstå verden bedre.

Størrelse og kompleksitet er ikke samvarierende, og forbindelsen mellem forskelligt placerede samfund er ikke primært et spørgsmål om center og periferi, forstået som det store og komplekse samfund over for det lille og simple samfund eller den store over for den lille tradition. Det er langt snarere en kvalitativ forskel mellem steder, der har sikrere forbindelser og udveje, over for steder, der har mindre sikre forbindelser til andre (Latour 2005:177). Steder, der er knudepunkt i mange forbindelser, er alene af den grund anderledes end steder, der måske kun har en mulig forbindelse til et sted uden for sig selv.

Et eksempel kunne være forholdet mellem byer og bygder i Grønland. Der er tale om en særlig topografisk relation mellem dem, der ikke lader sig forstå

blot som en relation mellem makro- og mikrosamfund. Makrosamfundet er hverken over eller under mikrosamfundet, men én af mikrosamfundets forbindelser – og omvendt. Deres placering i samme topografiske netværk gør det umuligt at placere dem i hver sin skala, bestemt ved størrelse. Det afgørende bliver snarere tætheden af relationer og forbindelseslinjer. Hvis det analytiske objekt konstitueres gennem særlige strategiske perspektiver, gælder det også, at de tværgående projekter må skaleres, så de fokuserer på signifikante (sociale) forbindelser snarere end standardiserede mål for stort og småt. Perspektiv og skala løber sammen i konkrete antropologiske forskningsprojekter, der drejer sig om klimaforandringer, som altid indeholder både det lokale og det globale.

Klimahistorier

Det er ikke første gang, de nordatlantiske samfund er ramt af klimaforandringer. Faktisk opstod de nordiske lande som sådan, da istiden sluttede og gjorde nye landområder tilgængelige for stenalderfolk, der vandrede ind fra syd (Jensen 2001). Siden har både den varmere middelalder og den lille istid (ca. 1400-1800) haft indflydelse på den kendte historie i Nord (se fx Fagan 2002, 2008). Selv har jeg arbejdet med den lange udvikling i Island, fra bosættelserne i den milde middelalder over den lille istid til nutidens opfattelser af landskabet (Hastrup 1985, 1990, 1998). Naturens og samfundets historier var og er totalt sammenvævet i Island, så det er umuligt at identificere en envejsårsagssammenhæng mellem dem. Det gælder stadig nu, hvor varmen kommer igen takket være den globale opvarmning, og man for første gang i 500 år igen kan dyrke byg i landet, ligesom de indvandrende nordboere i vikingetid og middelalder gjorde det. Islands historie er således også en klimahistorie. Klimaet er et strategisk perspektiv, man kan anlægge på den lange udvikling, og temperaturen en del af den ikke-menneskelige agens, der infiltrerer samfundslivet. Den lange historie tillader os at se, hvordan det foregår, og hvor samfundet eventuelt øver modstand mod andre agentive kræfter.

Klimahistorien bliver selv til gennem en udredning af konkrete forhold som skiftende vejrlig og ekstreme begivenheder, og forskeren må altid arbejde med de forhåndenværende oplysninger om elementer og detaljer, som slår ind på samfundene. Historien *er* alle disse detaljer. Det er valget af et længere tidsperspektiv, der samler dem i en egentlig klimahistorie, som igen gør en ny fortolkning af de enkelte begivenheder mulig.

Et eksempel kan vise, hvad jeg mener. En præst skrev følgende digte, henholdsvis før og efter den såkaldte *hvítivetur* („hvidevinter“) 1633-34, som var på højdepunktet af den lille istid i Island (Hastrup 1990:273-4):

Før:

Níu á eg börn og nitján kyr,
nær fimm hundruð sauði,
sjö og tuttugu söðladyr,
svo er hættað auði.

[Jeg har ni børn og nitten køer,
tæt på fem hundrede får,
syvogtyve sadeldyr,
sådan har skæbnen maget sig.]

Efter:

Níu á eg börn og níu kyr,
nærri fimmtíu sauði,
sex eru eptir söðladyr,
svo er háttað auði.

Jeg har ni børn og ni køer,
hen ved halvtreds får,
seks sadeldyr er tilbage,
sådan har skæbnen maget sig.]

Præsten har stadig sine ni børn, men de 19 køer er reduceret til ni, de 500 får til 50, de 27 heste til seks. „Sådan har skæbnen maget sig.“ Der er en familiehistorie i denne tekst, men der er også en klimahistorie. I familiens liv står den enkelte vinter frem og skaber et brud, men for klimaforskeren er den et eksempel på en lang, kontinuert udvikling. Karakteristik nok er Hvidevinter navngivet, det i sig selv peger i retning af en (implicit) anerkendelse af vinterens agens. Men min generelle pointe er, at i klimahistorien er både *den korte og den lange historie til stede i samme tekst*, her i det citerede digt. De kan ikke adskilles empirisk, men perspektiveres forskelligt, alt efter hvilken „historie“ man ønsker at fortælle. Klimaets makrohistorie omslutter ikke familiens mikrohistorie – den er indlejret i den. Man kunne her tilføje, at klimaets generalitet altid er i de små og store vejrbegebenheder og ikke uden for dem.

Det samme gør sig gældende i Grønland, hvor den lille istid ramte tilsvarende hårdt, hvilket blandt andet bidrog til at gøre livet surt for de nordboer, der var indvandret fra Island og havde skabt små landbrugssamfund i det syd- og sydvestlige Grønland. Nordboerne forsvandt som bekendt. Det sidste, man hørte til dem, var i begyndelsen af 1400-tallet, hvor der i de islandske annaler berettes om et bryllup. Samtidig med at kulden trængte sig på, trængte en ny lille eskimoisk befolkning sig ned nordfra efter den sidste indvandringssbølge fra Amerika omkring år 1200. Det var Thule-folket (inuit), der nu kom til og genbefolkede Grønlands kyster, efter at Grønland, på nær Thule-området, havde været uden eskimoiske bosættelser i over 1.000 år (Gulløv 2004). Disse nye mennesker har i tidligere tid ofte fået skylden for nordboernes endeligt, men det er der ikke meget belæg for. Nordboerne forsvandt formentlig som følge af en allerede aftagende befolkning og forringede vilkår for deres landbrug, blandt andet som følge af den lille istids indtog. Hertil kom givetvis, at Island, som var nærmeste nabo og udvekslingspartner, var hårdt ramt af Den Sorte Død, som hærgede i 1402-04. Der er således mange samvirkende grunde til, at nordboerne forsvandt ud af billedet,

først Vesterbygden og siden Østerbygden, som forsvandt i midten af 1400-tallet (se fx Arneborg 2004). Heri er der en lektie om, hvordan klimaet ikke driver historien alene, men bidrager til den og måske forstærker visse tendenser.

I dagens Grønland sætter temperaturstigningerne sig igennem på flere måder. I syd, omkring nordboernes gamle græsgange, kan man igen have kvæg på græs. Der dyrkes nu kartofler, ikke kun på grund af klimaet, men også fordi en anden global historie i sin tid „bragte kartofflen til Europa“, hvorfra den nu er omplantet til alskens andre regioner. I Nordvestgrønland ser det anderledes ud, fordi den eneste historie, der hidtil har været mulig, er fangstens historie. Historierne væver sig ind og ud af hinanden, og det er analytikerens opgave at fortælle, hvordan de hænger sammen. Det gælder også nu, hvor klimaet igen trænger ind på både den korte og den lange historie.

I Nordvestgrønland, hvor jeg har fulgt udviklingen på tæt hold siden 2007, er usikkerheden tiltaget. I foråret 2010, hvor jeg sidst var i felten, havde jeg rig lejlighed til at erfare, hvordan isen smelter under fødderne på folk. På mine ture på hundeslæde med fangerne mærkede jeg for alvor, hvordan isen udtyndes, smelter, revner og bryder op på uventede tidspunkter og ukendte måder, der gør isfangsten prekær. Her er fangstens lange historie og den globale opvarmning også infiltreret i hinanden, og begge er samtidigt til stede i topografien. Når iskantens utidige tyndhed forhindrer fangsten af hvalros, er det lokale og det globale til stede i samme billede. De er forbundne i det konkrete, men kan adskilles perspektivisk.

Det grønlandske eksempel, så kortfattet det her er præsenteret, viser den sammenfiltrering eller *entanglement*, som binder ethvert nok så lille og fjernt samfund sammen med den globale klimatiske, politiske, og økonomiske virkelighed – og som gør enhver worlding-proces til noget ganske andet end en udpegning af kulturgrænser. Begrebet „entanglement“ er inspireret af Darwin, som bruger det i sin *Origin of Species* (Darwin [1859] 2008:210-11) og af kvantefysikken, hvor entanglement drejer sig om, at to eller flere tilstande eller objekter, som er adskilte i rum, alligevel er forbundne på en måde, der gør det nødvendigt at tage dem i betragtning ved studiet af hver enkelt.

I forbindelse med klimaforandringerne i Nordvestgrønland er min pointe, at de globale processer og deres indflydelse på lokale erfaringer er udtryk for deres de facto uadskillelighed og – ikke mindst – deres *ikke-lokalitet*. Her bryder den klassiske holistiske drøm sammen – empirisk og teoretisk. Selv om folk naturligvis fortsætter med at leve på særlige steder, som for eksempel i Nordvestgrønland, og søger at opretholde deres lille samfund, selv om isen bryder op på forkerte tidspunkter, er det påtrængende at udvikle en ny begrebsmæssig ramme for at kunne håndtere de kulturelle og sociale implikationer af sammenfiltreringen, som i næste

omgang gør det muligt for os at skabe egentlig ny viden – og skrive en ny klimahistorie, der ikke reducerer den til et sammenstød mellem natur og kultur.

Klimaforklaringer

Hvis klima er et perspektiv, man som antropolog kan anlægge på verden, så giver det særlig mening at undersøge dette perspektiv netop nu, hvor klimabegrebet er blevet hvermandseje. Klimaforandringer overskrider enhver national grænse og er blevet en „muterende hybrid entitet“, som Hulme siger det med henvisning til Ulrich Becks begreb om kosmopolitisme (Hulme 2010:268; Beck 2006). Klodens folk er forenet i en stor fortælling om *global* klimaforandring, der løsriver klimaet fra tidligere tiders fornemmelse for det lokale vejr. Klimaet tilbyder en på en gang kausal og moralsk forklaring på nye historiske udfordringer, og opfindelsen af det globale klima kan ses som kulminationen af den lange moderniseringsproces, der har fundet sted siden oplysningstiden, og i løbet af hvilken klimaet er blevet løsrevet fra den lokale forankring og konkrete sociale betydning (Hulme 2010: 273). De islændinge, som faktisk levede med den lille istid, vidste ikke bedre, end at der var tale om en periode med dårligt vejr. Klimaet som sådan var ikke sat på begreb, og ingen kunne „se“ en global klimaforandring. Det partikulære havde stadig overtaget over folks forestillinger. Det gjorde forklaringerne anderledes dengang end nu, hvor vi kan vælge at skalere historien i klimaets tegn, også selv om vi stadigvæk egentlig kun kan opleve „vejr“ og herunder flere ekstreme vejrbegivenheder.

„Global klimaforandring“ henviser til et gennemsnit, der ikke i sig selv har megen forklaringskraft, når det gælder samfundslivet som sådan. Den planetære bevidsthed, som opstod i oplysningstiden (Pratt 1992), har ført videnskaben frem til en samlet forståelse af globale processer, men man kan stadig ikke leve planetært. Man kan derimod leve kosmopolitisk og udnytte det potentiale, der ligger i sideordningen af mange verdensopfattelser, som antropologien altid har gjort det (Werbner 2008). I den sammenhæng kan man også komme til mange forskellige måder at leve med klimaet på. Som antropologer kan vi iagttage, hvordan klimaforklaringer står i kø og træder hinanden over tærne i de områder, hvor vejrets udsving er størst. Et eksempel kan igen hentes i Nordvestgrønland, hvor geofysikerne arbejder med iskerneboringer for at løse den lange klimahistories gåde, og hvor fangerne, som ikke alene lever med en usikker havis, men også med dramatiske gletsjerafsmeltninger, mener, at det er lige netop disse boringer, der ødelægger isen og sætter skub i dens afsmeltning.

Uanset hvem der taler om klimaet, er dets hybride natur manifest. Klimaet er, hvad man gør det til, i lyset af erfarede eller arkiverede forandringer i isen. På

den måde viser klima selv hen til en nedbrydning af den ontologi, der har adskilt natur og kultur. Dertil kommer den helt åbenlyse nedbrydning af grænsen mellem det lokale vejr og det globale klima, som er blevet indbyrdes indlejrede kategorier (Hulme 2010). I denne nye verden af entanglements kan skalaskift i klimaforklaringer, som for eksempel illustreret ovenfor i forbindelse med iskerneboringerne, i sig selv blive nye omdrejningspunkter for en sammenligning.

Generelt gælder det, at den hybride meteorologiske enhed kaldet klima har store konsekvenser i de mangfoldige worlding-processer, der finder sted både i og uden for videnskaben. Klima er med til at figurere en verden, som rummer både menneskelige og ikke-menneskelige agenter. Det er ikke muligt længere at tale om et principielt stabilt (naturligt) klima hinsides samfundet, fordi menneskelige handlinger definitivt er en del af det planetære system. Omvendte betyder det også, at vi som antropologer ikke kan se bort fra klima, fordi det allerede findes i samfundet som et forhold, mennesker lever med og reflekterer over. Vores opgave er at vise, hvordan, hvornår og hvorfor det får sin egen agens i det sociale felt.

Note

1. Waterworlds er navnet på et ERC-finansieret center for antropologisk klimaforskning ved Institut for Antropologi, Københavns Universitet. Tak til ERC og forskergruppen.

Litteratur

- Arneborg, Jette
2004 Det europæiske landnam. Nordboerne i Grønland 985-1450 e.v.t. I: H.C. Gulløv (red.): Grønlands forhistorie. København: Gyldendal.
- Bech, Ulrick
2006 Cosmopolitan Vision. Cambridge: Polity Press.
- Bille, Mikkel & Tim Flohr Sørensen
2007 An Anthropology of Luminosity: The Agency of Light. *Journal of Material Culture* 212(3):263-84.
- Darwin, Charles
2008 [1859] *The Origin of the Species*. I: C. Darwin (J.A. Secord (ed.)): *Evolutionary Writings, Including the Autobiographies*. Oxford: Oxford University Press.
- Fagan, Brian
2002 *The Little Ice Age. How Climate Made History 1300-1850*. New York: Basic Books.
2008 *The Great Warming. Climate Change and the Rise and Fall of Civilizations*. New York: Bloomsbury Press.

- Gilberg, Rolf
1984 Polar Eskimo. I: W. Sturtevant (ed.): Handbook of the North American Indians. Vol. 5: The Arctic. Washington: The Smithsonian Institution.
- Golinski, Jan
2003 Time, Talk, and the Weather in Eighteenth-Century Britain. I: S. Strauss & B. Orlove (eds.): Weather, Climate, Culture. Oxford: Berg.
- Gulløv, Hans Christian (red.)
2004 Grønlands forhistorie. København: Gyldendal.
- Hastrup, Frida
2011 Weathering the World. Recovery in the Wake of the Tsunami in a Tamil Fishing Village. Oxford: Berghahn.
- Hastrup, Kirsten
1985 Culture and History in Medieval Iceland: An Anthropological Analysis of Structure and Change. Oxford: Clarendon Press.
1990 Nature and Policy in Iceland 1400-1800. An Anthropological Analysis of History and Mentality. Oxford: Clarendon Press.
1998 A Place Apart. An Anthropological Study of The Icelandic World. Oxford: Clarendon Press.
2005 Social Anthropology. Towards a Pragmatic Enlightenment? Social Anthropology.
2009a Arctic Hunters: Climate Variability and Social Flexibility. I: K. Hastrup (ed.): The Question of Resilience: Social Responses to Climate Change. København: Det Kongelige Danske Videnskaberne Selskab.
2009b The Nomadic Landscape: People in a Changing Arctic Environment, Danish Journal of Geography 109(2):181-91.
2010 Emotional Topographies. The Sense of Place in the Far North. I: J. Davies & D. Spencer (eds.): Emotions in the Field. The Psychology and Anthropology of Fieldwork Experience. Stanford: Stanford University Press.
(in press) Topografiske infiltrationer. Nordiske Udkast (2011)
- Hastrup, Kirsten (red.)
1992 Den nordiske verden. Bd. 1 & 2. København: Gyldendal.
- Heymann, Matthias
2010 The Evolution of Climate Ideas and Knowledge. Wiley Interdisciplinary Reviews: Climate Change 1(3):581-97.
- Hulme, Mike
2010 Cosmopolitan Climates. Hybridity, Foresight, Meaning. Theory, Culture & Society 27(2-3):267-76.
- Ingold, Tim
2007 Earth, Sky, Wind and Weather. Journal of the Royal Anthropological Institute (special issue):19-38.
2010 Footprints through the Weatherworld: Walking, Breathing, Knowing. Journal of The Royal Anthropological Institute (special issue):121-39.
- James, Wendy
2003 The Ceremonial Animal. A New Portrait of Anthropology. Oxford: Oxford University Press.
- Jensen, Jørgen
2001 Danmarks oldtid. Stenalder 13.000-2.000 f.Kr. København: Gyldendal.

- Kaul, Flemming
2004 Bronzealderens religion. København: Det Kongelige Nordiske Oldskriftselskab.
- Latour, Bruno
2005 Reassembling the Social. An Introduction to Actor-Network-Theory.
Oxford: Oxford University Press.
- Mauss, Marcel,
1979 [1906] Seasonal Variations of the Eskimo. A Study in Social Morphology.
London: Routledge and Kegan Paul.
- Nielsen, Jonas Østergaard
2009 Drought and Marriage: Exploring the Interconnection Between Climate Variability
and Social Change through a Livelihood Perspective. I: K. Hastrup (ed.):
The Question of Resilience: Social Responses to Climate Change. København:
Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab.
- Pratt, Mary Louise
1992 Imperial Eyes. Travel Writing and Transculturation. London: Routledge.
- Strang, Veronica
2005 Common Senses. Water, Sensory Experience and the Generation of Meaning.
Journal of Material Culture 10(1):92-120.
- Strauss, Sarah & Ben Orlove
2003 Up in the Air. The Anthropology of Weather and Climate. I: S. Strauss &
B. Orlove (eds.): Weather, Climate, Culture. Oxford: Berg.
- Tsing, Anna
2010 Worlding the Matsutake Diaspora. Or, can Actor-Network Theory Experiment
with Holism? I: T. Otto & N. Bubandt (eds.): Experiments in Holism. Theory and
Practice in Contemporary Anthropology. Chichester: Wiley-Blackwell.
- Werbner, Pnina (ed.)
2008 Anthropology and the New Cosmopolitanism. Oxford: Berg.